

**ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ XX-Ը ԴԱՐԻ ԴԱՐԻ ՄԱՐԴԿՈՒԹՅԱՆ
ԴԵՄ ՈՒՂՂՎԱԾ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆ**

Տարնիկ Գևորգյան

ՄրՊՀ

Բանալի բառեր՝ ցեղասպանություն, հանցագործություն, մարդկություն, արդարություն, միջազգային իրավունք:

Ցեղասպանությունը մարդկության դեմ ուղղված ծանրագույն հանցագործություն է, որի նպատակը ազգային, էթնիկ, ռասայական կամ կրոնական խմբի լրիվ կամ մասնակի ոչնչացումն է: Դրանով բացատրվում է մարդկանց մի ամբողջ խմբի հիմնարար և բնական իրավունքներից կարևորագույնը՝ կյանքի իրավունքը:

20-րդ դարասկզբին թուրքական կառավարության իրականացրած ամենադաժան հանցագործության՝ հայերի ցեղասպանությունից անցել է 100 տարի: Ավելորդ էմ համարում խոսել <<վաղեմության ժամկետ>> հասկացության մասին, որովհետև թե՛ միջազգային իրավական ակտերով և թե՛ մեր օրենսդրությամբ նման հանցագործությունները վաղեմության ժամկետ չեն ճանաչում: Հայ ժողովրդին բաժին ընկավ այնպիսի աղետ, որի հավասարը չի եղել նրա ողջ բազմադարյան պատմության ընթացքում: Թուրքիան ձգտել ու մինչ օրս էլ ձգտում է հասնել նրան, որ հայ ժողովուրդը <<ինքնակամ>> հրաժարվի միջազգային իրավունքի հիման վրա հայերի ցեղասպանության քաղաքական ու միջազգային իրավական գնահատականից: Բայց նա չի հասկանում, որ չի կարող մշտապես հերքել այն, ինչն արդեն վաղուց ապացուցված է՝ և պատմության, և իրավունքի տեսանկյունից...

1948թ. ՄԱԿ-ի հովանու ներքո կնքվել և 1951թ-ի հունվարի 12-ին ուժի մեջ է մտել «Ցեղասպանության հանցագործության կանխելու և դրա համար պատժելու մասին» կոնվենցիան, որտեղ ցեղասպանություն հանցագործությունն իր հստակ գնահատականը և ձևակերպումն է ստացել: 20-րդ դարի սկզբին Օսմանյան կայսրության կողմից հայ ժողովրդի նկատմամբ իրականացված ցեղասպանությունը ամբողջովին համապատասխանում է Կոնվենցիայում նկարագրված հանցագործությանը և պարունակում է հանցակազմի բոլոր տարրերը:

Ցեղասպանությանը քաղաքական և իրավական արժանի գնահատական տրվեց արդեն այն ժամանակ, երբ իրականացվել էր ոճրագործությունը: Մեծ Բրիտանիան, Ֆրանսիան և Ռուսաստանը, որպես գլխավոր դաշնային գերտերություններ, 1915թ. մայիսի 20-ի Հայտարարության մեջ թուրքական պետության գործողությունները որակեցին որպես մարդկության դեմ ուղղված հանցագործություն և հայտարարեցին թուրքական կառավարության անդամների

քրեական պատասխանատվության մասին: Հենց սա էլ իրական հիմք հանդիսացավ ինչպես ցեղասպանության տերմինի, այնպես էլ դրա հանցակազմի սահմանման համար: Ավելին, հենց թուրքերը ժամանակին ընդունել են ցեղասպանության փաստը: 1919թ. Ստամբուլում թուրքական ռազմական արտակարգ ատյանը մահվան դատապարտեց հայերի բնաջնջման ու տեղահանության կազմակերպիչներ, չարագործներ Թալեաթ բեյին, Ջեմալ փաշային, Էնվեր փաշային և Նազրմ բեյին: Այդ ժամանակ թուրքական իշխանությունները գրում էին. «...Թուրք ժողովուրդը խոնարհում է իր գլուխը. նա դա անում է հայ ժողովրդի համար տխրությամբ, իր համար՝ ամոթով»¹: Դատարանն ապացուցված փաստ համարեց հայերի տեղահանությունները և կոտորածները²: Մի թե սա նույնպես իրականացված հանցագործության ապացույցներից չէ: Հայերի ցեղասպանության փաստն ապացուցվում է նաև արդեն հրապարակված ու դեռ չհրապարակված բազմաթիվ փաստաթղթերով, որոնք պարունակում են ականատեսների վկայություններ, լուսանկարներ, նյութեր՝ վերցված թուրքական, գերմանական և այլ չեզոք աղբյուրներից:

Այո՛, խոսելով հայերի ցեղասպանության մասին, մենք չենք կարող շրջանցել հոլոքոսթը: Մի հանցագործության անպատժելիությունը ծնում է մեկ այլ հանցագործություն: Անպատժելիությունն ու համաշխարհային հասարակայնության հիշողության կորուստը ծնունդ տվեցին մարդկության համար ամոթալի մի երևույթի, ինչպիսին ֆաշիզմն է... Եվ, ինչպես ցույց տվեց պատմությունը, Հիտլերը ընդունակ աշակերտ դուրս եկավ. նման էին թե հրամանները, թե գործողությունները և թե ոչնչացման մեթոդները... Գերմանացի շատ գորահրամանատարներ, լինելով հայերի ցեղասպանության մասնակից, հետագայում դարձան նացիստական հանցագործությունների եռանդուն կազմակերպիչներ: Որպես վերոնշվածի օրինակ կարող ենք բերել թուրքական բանակներից մեկի հրամանատար գեներալ-լեյտենանտ Հանս Ֆոն Սեկտին, ով հետագայում դարձավ Հիտլերի գլխավոր խորհրդականներից մեկը:³

Բարեբախտաբար, Գերմանիան լրիվությամբ ճանաչեց իր մեղավորությունն ու մինչ օրս շարունակում է հատուցել հրեա ժողովրդին պատճառած վնասները... Իսկ Թուրքի՞ան...

Նախ, խոսելով ցեղասպանության համար պատասխանատվության մասին, նշենք, որ միջազգային իրավական պատասխանատվությունը միջազգային իրավունքի նորմերը և իր պարտավորությունները խախտելու դեպքում

¹ Տե՛ս Թուրքական կառավարության 1919թ. Սկզբներին հրատարակած գիրք-շրջաբերականից / TheTurko-ArmenianQuestion. The Turkish Point of view, Published 1919 by Sociéteanonyme de papeterie et dimprimerie in Constantinople:

² Տե՛ս Ստամբուլի ռազմական արտակարգ ատյանի վճիռը՝ հրապարակված 1919թ.հուլիսի 5-ին.http://www.genocide-museum.am/arm/online_exhibition_9.php

³ Տե՛ս <<Հիտլերը և հայերից ցեղասպանությունը>>, Գ.Բարդակյան, Երևան, 1991թ.

միջազգային իրավունքի սուբյեկտի համար վրա հասնող անբարենպաստ իրավաբանական հետևանքներն են: Թուրքիայի Հանրապետությունը «Օսմանյան պարտքի արբիտրաժի» վճռի համաձայն ճանաչվել է Օսմանյան կայսրության իրավահաջորդ, ուստի և հանդիսանում է Հայոց ցեղասպանության համար միջազգային պատասխանատվության սուբյեկտ:^{1,2}

ՄԱԿ-ի Միջազգային իրավունքի հանձնաժողովի կողմից մշակված պետությունների պատասխանատվության մասին հողվածներում նշվում է, որ միջազգային հակաիրավական արարքի համար պատասխանատվություն կրող պետությունը պարտավոր է միջազգային հակաիրավական արարքով պատճառված վնասի համար լիարժեք հատուցում տրամադրել: Վնասը ներառում է պետության հակաիրավական արարքով պատճառված ցանկացած կորուստ, ինչպես նյութական, այնպես էլ բարոյական:³ Պատասխանատվության մասին հողվածների համաձայն՝ «Միջազգային հակաիրավական արարքով պատճառված վնասի լիարժեք հատուցումն իրականացվում է ռեստիտուցիայի, կոմպենսացիայի և սատիսֆակցիայի ձևով՝ կամ առանձին, կամ դրանց համադրությամբ...»:

Ռեստիտուցիան վնասների հատուցումն է բնեղենով, երբ պատասխանատու պետությունը պարտավոր է վերականգնել մինչև իրավախախտումը եղած վիճակը: Կոմպենսացիայի դեպքում վնասները, որոնք չեն կարող հատուցվել Ռեստիտուցիայի ձևով հատուցվում են դրամական արտահայտությամբ: Սատիսֆակցիան, իր հերթին, իրենից ներկայացնում է բարոյական պատասխանատվություն, որը կարող է դրսևորվել իրավախախտման ընդունման, զղջման, պաշտոնական ներողություն խնդրելու կամ այլ նմանատիպ ձևով: Թուրքիայի Հանրապետությունը, որպես Օսմանյան կայսրության իրավահաջորդ, պարտավոր կլինի փոխհատուցել հասցված բոլոր նյութական վնասները, ինչպես մինչ օրս անում է Գերմանիան՝ հրեաների ցեղասպանության համար փոխհատուցում վճարելով հրեաներին...

¹ See Reports of International Arbitral Awards, N1, pp. 529-614

² See Ottoman Public Debt Arbitration/Affaire de la Dettepubliqueottomane (Bulgarie, Irak, Palestine, Transjordanie, Grèce, ItalieetTurquie), 18 April 1925.

³ See Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts 2001 Text adopted by the Commission at its fifty-third session, in 2001, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session. The report, which also contains commentaries on the draft articles, appears in Yearbook of the International Law Commission, 2001, vol. II (Part Two). Text reproduced as it appears in the annex to General Assembly resolution 56/83 of 12 December 2001, and corrected by document A/56/49(Vol. I)/Corr.4., Article 31.

Այսօր կարող ենք ասել, որ երկար պայքարելուց, երկար ու դժվար ճանապարհ անցնելուց հետո հասել ենք որոշակի արդյունքների՝ հայոց ցեղասպանության ճանաչման ու դատապարտման վերաբերյալ: Ու համոզված եմ, որ կանգ չենք առնի... Իմ կարծիքով, կարևոր ու մեծ ձեռքբերում է վերջերս հրապարակված հայոց ցեղասպանության 100-րդ տարելիցի համահայկական հռչակագիրը: Դա իրավական մի փաստաթուղթ է, որն իր մեջ ամբողջությամբ ամփոփել է պատմական փաստերը, միջազգային իրավական փաստաթղթերը, հայ ժողովրդի կամքն ու պահանջները, նպատակները...

Հարկ եմ համարում նշել նաև 2013թ. հրատարակված երիտասարդ գիտնական Մարինա Առուստամյանի «Հայոց ցեղասպանությունը գերմանական և ավստրիական գրականության մեջ» գրքի մասին, որը նույնպես կարևոր ձեռքբերում է, հատկապես մեր հանրապետության համար: Աշխատության մեջ մանրամասն վերլուծության են ենթարկվել գերմանացի և ավստրիացի գրողներ՝ Ֆրանց Վերֆելի «Սուսա լեռան 40 օրը» հանրահայտ վեպը, Արմին Վեգների հրապարակախոսական ելույթները, պատմվածքները, ինչպես նաև ժամանակակից գերմանական ակնավոր գրող՝ Էդգար Հիլգենրաթի «Վերջին մտքի հեքիաթը» նշանավոր վեպը, որը թարգմանված է բազմաթիվ լեզուներով՝ իր անգնահատելի ներդրումը բերելով մեր Դատի տարածման գործին: Այս բոլոր աշխատություններն էլ հիմնված են պատմական փաստերի ու ակնատեսների վկայությունների վրա:¹

Ցավոք, պատմությունը հայերի համար կանխորոշել է ապրել թուրքերի հարևանությամբ: Բայց կողք կողքի գոյատևելու, իրավունքի, արդարության և հարգանքի վրա հիմնված նոր բարիդրացիական հարաբերություններ հաստատելու համար պետք է քաղաքակիրթ վերջակետ դնել անցյալի հիմնահարցերին, վերացնել ցեղասպանության հետևանքները և անհնարին դարձնել դրանց կրկնությունը:

Այո՛, մեր առջև բավականին դժվար խնդիր է դրված, բայց այն պետք է լուծել: Լուծել հանուն մարդկության, հանուն արդարության և մարդասիրության...

Геноцид как преступление против человечества XX-го века Татевик Геворкян

Резюме

Ключевые слова: геноцид, преступление, человечество, справедливость, международное право.

Дата 24 апреля 1915 года занимает особое место не только в истории геноцида армян, но и в истории армянского народа в целом. Османскими турками было совершено самое страшное преступление в истории человечества, в результате

¹ «Тема армянского геноцида в немецкой и австрийской литературе», Арустамян М., 2013г.

которого все армянское население было преднамеренно уничтожено на территории его исторической родины. С тех пор прошло 100 лет. Можем с гордостью заявить, что сделано не мало шагов, пройдено немало трудных путей для признания армянского геноцида. Но мы все понимаем, что этого недостаточно. Нужно делать все, чтобы Турция признала свою вину и возместила материальный и моральный ущерб...

Genocide as a Crime against Humanity of the XXth century

Tatevik Gevorgyan

Summary

Key words: *genocide, crime, humanity, justice, international law.*

April 24, 1915 holds a special place not only in the history of the Armenian Genocide but also in the history of the Armenian nation as a whole. Ottoman Turks committed the most horrific crime in human history, as a result of which the entire Armenian population was deliberately destroyed on the territory of its historical homeland. 100 years have passed since then. We can proudly say that we have taken many steps towards recognition of the Armenian Genocide, while completing many difficult paths in our efforts. However we all understand that this is not enough. We need to endeavour every option so that Turkey admits its guilt and compensates moral and material losses.